

עבודה סמינריונית

מורכבות המסר והשפעותיו על

קבלת החלטות פנסיוניות

שם הסטודנט:

ת.ז.:

טלפון:

מייל:

מרכז סיוע לסטודנט - Ez Grade - **דוגמה**

מנחה:

תאריך הגשת העבודה:

תקציר

היכולת להעריך את ההטבות הפנסיוניות הינה בעלת חשיבות מכרעת, שכן הפנסיה מספקת רשת ביטחון כלכלית לגמלאים. עם זאת, אנשים רבים מתקשים להעריך במדויק את ערך הפנסיה שלהם, הן מבחינת האופן שבו סכומי ההפקדות משפיעים על התשלומים העתידיים והן בעת קבלת החלטה בין לקיחת הפנסיה כסכום חד פעמי לבין לקיחת הפנסיה כקצבה. נראה שקושי זה נעוץ בהטיות קוגניטיביות שונות, כולל המורכבות של אופן העברת המידע הפנסיוני (מורכבות המסר).

עבודה זו חוקרת כיצד מורכבות המסר משפיעה על יכולת האדם להעריך את הערך הנוכחי של קצבות הפנסיה. החלק הראשון של העבודה סוקר מחקרים קודמים שבדקו כיצד הטיות קוגניטיביות שונות משפיעות על הערכת הפנסיה וכן מחקרים אשר בחנו כיצד מורכבות המסר משפיעה על הערכת הפנסיה. החלק השני מציג את שיטת המחקר הנוכחי שבוצע באמצעות ארבעה שאלונים שונים שהופצו לקבוצות שונות. במחקר השתתפו 121 משתתפים אשר נשאלו איזה סכום חד פעמי הם מוכנים לקבל בתמורה להפחתת או איזה סכום הם מוכנים לשלם בתמורה להגדלת קצבת הפנסיה החודשית העתידית שלהם ב-500 ש"ח. חלק מהגרסאות של השאלון שילבו אלמנטים של מורכבות מסרים, בעוד שאחרות לא.

המחקר הנוכחי, מוצא כי המשתתפים דרשו לקבל סכומים גבוהים יותר עבור הפחתות קצבה הפנסיה לעומת מה שהם היו מוכנים לשלם עבור תוספות. כמו כן, המחקר מוצא כי מורכבות המסרים לא השפיעה באופן משמעותי על סכומים אלו. בנוסף, המחקר מוצא כי אינטראקציה בין מורכבות המסר לסוג השינוי הפנסיוני לא הייתה משמעותית.

דוגמה

מבוא

תכנון פנסיוני וקבלת החלטות הם מרכיבים מכריעים של ביטחון פנסיוני, במיוחד כאשר אנשים מתקרבים לפרישה. מורכבות ההחלטה יחד עם ההשפעה ארוכת הטווח על רווחתו הכלכלית של הפרט, הופכת את אופן קבלת החלטות פנסיוניות לתחום מחקר משמעותי. במדינת ישראל, שבה תוכניות הפנסיה הן חובה אך אפשרויות הבחירה בהן מגוונות, הבנת הגורמים המשפיעים על קבלת החלטות פנסיה חיונית הן לקובעי המדיניות והן ליחידים.

המוטיבציה מאחורי מחקר זה נובעת מהמורכבות הגוברת של מוצרים פנסיוניים ומהאתגרים הקוגניטיביים איתם מתמודדים אנשים בעת קבלת החלטות לגבי הפנסיה שלהם. מחקרים קודמים הדגישו שאנשים נאבקים לעתים קרובות עם הערכת אפשרויות פנסיה עקב חוסר אוריינות פנסית, הטיות והמורכבות של המידע הפנסיוני (Brown et al., 2013; Lusardi & Mitchell, 2014).

המחקר הנוכחי נועד לבחון כיצד מורכבות המסר משפיעה על היכולת להעריך קצבאות פנסיה בקרב אזרחי ישראל. באופן ספציפי, המחקר חוקר האם מסרים מורכבים מובילים לדרישות גבוהות יותר להפחתות פנסיה ולנכונות נמוכה יותר לשלם עבור תוספות פנסיה באמצעות שאלת המחקר- כיצד משפיעה מורכבות המסר על יכולת הערכת קצבאות הפנסיה בקרב אזרחי מדינת ישראל?

המוטיבציה העיקרית למחקר הנוכחי היא לשפר את ההבנה כיצד אנשים מקבלים החלטות פנסיות מורכבות, במיוחד בהקשר של תכנון פנסיוני וזאת לאור התפקיד החשוב של הפנסיה בהבטחת היציבות הפנסית במהלך הפרישה.

סקירת ספרות

סקירה כללית של מערכות פנסיה וקבלת החלטות

פנסיה מהווה רשת ביטחון בעת הגעה לגיל פרישה. תכנון הפרישה של אדם הינו תהליך חיוני במטרה להתאים את תנאי הפרישה לרמת החיים אליה הוא התרגל, Saunders & Wong (2011). ניתן לסווג את סוגי הפנסיה באופן רחב לשלוש קטגוריות עיקריות: פנסיה ציבורית, פנסיה תעסוקתית ופנסיה אישית. פנסיה ציבורית הינה פנסיה הממומנת בחסות הממשלה ומשולמת בישראל באמצעות קצבת זקנה הניתנת על ידי המוסד לביטוח לאומי. פנסיה תעסוקתית היא פנסיה הממומנת על ידי הפרשות עובד ומעסיק כאחוז מהשכר של העובד. ופנסיה אישית הינה תוכנית חיסכון אשר אנשים מקימים לעצמם. בישראל, החל משנת 2008 חל חוק פנסיה חובה לפיו כל מעסיק ועובד מחויבים בהפרשות פנסיוניות בהתאם לאחוזי ההפרשה הקבועים בחוק.

למרות שבישראל מונהגת פנסיה חובה, החוק מאפשר לכל אדם לבצע בחירות שונות במכשירי החיסכון האפשריים כך שלמרות החובה, בעת קבלת החלטה פנסיונית ניצבות בפני אדם אפשרויות רבות כיצד למשוך את כספי הפנסיה (Clark & Mitchell, 2024). רמת ההתלבטות ואיסוף המידע לגבי ההחלטות הפנסיוניות הינה נמוכה בהשוואה להשקעות אחרות (2016), וזאת חרף החשיבות הרבה של הפנסיה. רמת ההתלבטות עומדת לא רק בניגוד לחשיבות הפנסיה, אלא גם מנוגדת לעובדה כי החלטה פנסיונית טומנת בחובה החלטות מרובות כגון קביעת רמת ההפקדות המתאימה, בחירת אפשרויות השקעה והחלטה על אסטרטגיות משיכה במהלך הפרישה. להחלטות אלו יכולות להיות השלכות משמעותיות על הביטחון הפיננסי לטווח ארוך של אדם.

קבלת החלטות פנסיוניות מושפעת מגורמים שונים המשפיעים על ההחלטה, בניהם אוריינות פיננסית, חינוך, מדיניות ממשלה, גורמים סוציו-אקונומיים ודמוגרפיים וכן גורמים תרבותיים ופסיכולוגיים. לסיכום, קבלת החלטות פנסיוניות הינה מורכבת ובעלת פנים רבים, אי וודאות והשפעה מרובה על עתיד הפרט כל אלו מובילים לכך שלאנשים רבים ישנו קושי להעריך את שווי הקצבה העתידיים שלהם המושפע משינויים שונים בחייהם וכן מהחלטות פנסיוניות שהם מקבלים (Brown et al., 2021).

השערות מחקר

H_1 : המשתתפים ידרשו סכום גבוה יותר תמורת הפחתה מאשר הסכום החד פעמי אשר יסכימו לשלם עבור התוספת (מעבר מעמודה 1 לעמודה 2 המייצגת את השינוי בקצבה- הפחתה או תוספת).

H_2 : מסר מורכב יגרום למשתתפים לדרוש סכום חד פעמי גבוה יותר עבור הפחתה מהקצבה וכן יפחית את הסכום החד פעמי שיהיו המשתתפים מוכנים לשלם עבור התוספת (מעבר משורה 1 לשורה 2 במטריצה המייצגת את מורכבות המסר).

אינטראקציה-

H_3 : האינטראקציה בין שני המשתנים מוביל לעליית הסכום הנדרש על ידי המשתתפים תמורת ההפחתה מהקצבה ותביא להורדת הסכום החד פעמי שהמשתתפים מוכנים לשלם עבור תוספת לקצבה.

שיטת המחקר

שאלת המחקר

כיצד מורכבות המסר משפיעה על יכולת הערכת קצבה של אזרחי מדינת ישראל?

משתני המחקר

A. משתנים מסבירים בשליטת החוקר

מורכבות המסר- משתנה דמי, 0- לא שולב מורכבות מסר, 1- שולב מורכבות מסר.

שינוי בקצבה- משתנה דמי, 0- תוספת קצבה בגובה 1000 ₪ לקצבה, 1- הפחתה בקצבה בגובה 1000 ₪.

הדמות עליהם נשאלו- משתנה דמי. 0- אם מדובר באם, 1- אם מדובר באב.

B. משתנים מסבירים מעניינים שלא בשליטת החוקר

רמת השכלה, מקום מגורים, מצב משפחתי ושנאת סיכון.

C. משתנים לא מעניינים שנכנה מפריעים

גיל הנסקרים- משתנה כמותי.

D. משתנים מוסברים

יכולת הערכה של קצבת פנסיה- משתנה מחושב (כמותי), שיימדד על ידי ההפרש בין השאלה בדבר הפחתת או תוספת הפנסיה לבין השאלה ההפוכה שהוצגה בפרק השלישי.

E. משתנים מחושבים

יכולת הערכה של קצבת פנסיה- משתנה מחושב (כמותי), שיימדד על ידי ההפרש בין השאלה בדבר הפחתת או תוספת הפנסיה לבין השאלה ההפוכה שהוצגה בפרק השלישי.

אוכלוסיית המדגם וגודלה

אוכלוסיית המדגם תהיה אזרחי מדינת ישראל מעל גיל 18. הסקרים הופצו באמצעות גוגל פורמס דרך קבוצות שונות ברשתות החברתיות. כמות המשתתפים במחקר הינה 121 משתתפים. בטבלה 1 שלהלן מרוכזים הנתונים הדמוגרפיים של משתתפי המדגם-

טבלה 1:

נתונים דמוגרפיים משתתפי המדגם

Variable	N	%	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
גיל	121		19	72	30.596	11.96404
משכורת	121					
עד 10,000	63	52.10%				
בין 10,000 ל-15,000	37	30.60%				
בין 15,000 ל-20,000	10	8.30%				
בין 20,000 ל-25,000	5	4.10%				
יותר מ-25,000	4	3.30%				
ללא מענה	2	1.70%				
השכלה	121					
תיכון	67	55.40%				
תעודת בגרות	42	34.70%				
בעל תואר	11	9.10%				
ללא מענה	1	0.80%				
בעלי ידע כלכלי						
ללא	85	70.20%				
עם ידע	35	28.90%				
ללא מענה	1	0.80%				

מטבלה 1 עולה כי המדגם מורכב מ-121 משתתפים בגילאים הנעים בין 19 ל-72 שנים (M = 30.60, SD = 11.96). כלומר, טווח הגילאים הממוצע במדגם צעיר יחסית. כמו כן, נראה כי מבין המשתתפים, 58.7% הם גברים, 40.5% הם נשים ו-0.8% לא רצו לחשוף את מינם. בבחינת הסטטוס המשפחתי של משתתפי המדגם, רוב המשתתפים הם רווקים (62.0%). כלומר, ניתן להסיק כי רוב משתתפי המדגם אינם בעלי משפחות. מבחינת ההשכלה של משתתפי המדגם, הרקע ההשכלתי של המשתתפים מגוון, כאשר 34.7% בעלי תואר ראשון ו-9.1% בעלי תואר שני. לחלק ניכר מהמדגם (55.4%) יש השכלה תיכונית. מבחינת ידע כלכלי, רוב המשתתפים (70.2%) דירגו את הידע הכלכלי שלהם כחסרי ידע כלכלי, בעוד ש-28.9% ציינו כי הם עלי ידע או ניסיון כלכלי. ממצא זה מצביע על

כך שלרוב המשתתפים יש ידע כלכלי מוגבל. מבחינת שכר, עולה כי 52.1% מהמשתתפים מרוויחים עד 10,000, בעוד ש-30.6% מרוויחים בין 10,000 ל-15,000. מעט משתתפים מרוויחים משכורות גבוהות יותר, כאשר רק 4.1% מרוויחים בין 20,000 ל-25,000 ו-3.3% מרוויחים יותר מ-25,000. זה מצביע על כך שלרוב המשתתפים יש הכנסה נמוכה עד בינונית.

ממצאים וניתוח נתונים

סטטיסטיקה תיאורית

על מנת לבחון את השערות המחקר תחילה בוצעה סטטיסטיקה תיאורית לבחינת התשובות של משתתפי המדגם.

טבלה 2-

סטטיסטיקה תיאורית של שאלות הפחתה או תוספת קצבה

Std. Deviation	Mean	Maximum	Minimum	N	
1,819,775.47	307,231.46	20,000,000	1	121	הפחתה או תוספת
935,570.42	237,378.30	10,000,000	1	121	הפחתה או תוספת
2,007,109.06	350,657.41	19,780,000	0	121	מרווח

מהטבלה עולה כי בעוד התגובות לשאלה הראשונה בדבר תוספת או הפחתה היו בין 1 ל-20 מיליון, בחלק השלישי התשובות היו מתונות יותר והגיעו ל-10 מיליון. עם זאת, בשתי השאלות סטיית התקן הינה גדולה מאוד, דבר המרמז על שונות גדולה כשהשאלה שנשאלה ראשונה (בחלק השני של השאלון) הינה בעלת שונות גדולה יותר. כלומר, משתי השאלות ניתן להסיק כי לאור השונות הגדולה בין התשובות מורכבות המסר וכן המאפיינים של כל פרט משפיעים באופן משמעותי על היכולת להעריך באופן עקבי שינויים בפנסיה. כמו כן, בבחינת המרווח נראה כי בעוד חלק מהפרטים היו רציונליים (בעלי מרווח 0), חלק ניכר מהמשתתפים לא היו, שכן הממוצע הינו 350,657. כמו כן, גם בעבור המרווח סטיית התקן הינה גדולה ומראה על שונות בין המשתתפים השונים.

תוצאות מבחני ההשערות

על מנת לבחון את השערות המחקר בוצע מבחן אנובה דו כיווני, להלן תוצאות המבחן-

טבלה 4-

תוצאות מבחן אנובה דו כיווני

מובהקות	סה"כ (אפקט עיקרי)	שאלת תוספת (1)	שאלת הפחתה (0)	כוון השאלה מורכבות שאלה
	N=63 Marginal mean=588,558.7	N=27 mean=502,407.41 std=1,935,053.334	N=36 mean=653,172.17 std=3,283,412.566	בלי מורכבות (0)
	N=58 Marginal mean=92,247.4	N=30 mean=100,412.67 std=169,918.889	N=28 mean=83,498.89 std=62,218.826	עם מורכבות (1)
F=2.03 3 sig=0.157 no star	Grand n=121 Grand mean =588,558.7	N=57 Marginal mean=290,831.23	N=64 Marginal mean=403,940.11	סה"כ (אפקט עיקרי)
F=0.00 5 sig=0.943 No star	F=0.118 sig=0.740 no star			מובהקות

בבחינת ההשערות בהתאם למסקנות מטבלה 4 עולה כי-

בהתייחס להשערה הראשונה לפיה המשתתפים ידרשו סכום גבוה יותר תמורת הפחתה מאשר הסכום החד פעמי אשר יסכימו לשלם עבור התוספת (מעבר מעמודה 1 לעמודה 2 המייצגת את השינוי בקצבה- הפחתה או תוספת). נראה מהסטטיסטיקה התיאורית שהמשתתפים דרשו סכומים גבוהים יותר עבור הפחתה בהשוואה למה שהם היו מוכנים לשלם עבור תוספת. לדוגמה, בקבוצה 1 הסכימו המשתתפים לשלם בממוצע 76,084.07 ש"ח עבור התוספת לעומת 558,935.93 ש"ח שדרשו עבור ההפחתה. ממצא זה מאושש את ההשערה הראשונה במחקר הנוכחי.

בבחינת ההשערה השנייה לפיה מסר מורכב יגרום למשתתפים לדרוש סכום חד פעמי גבוה יותר עבור הפחתה מהקצבה וכן יפחית את הסכום החד פעמי שיהיו המשתתפים מוכנים לשלם עבור התוספת (מעבר משורה 1 לשורה 2 במטריצה המייצגת את מורכבות המסר).

מהתוצאות עולה כי הערכים הממוצעים של הקבוצות בהן שולב מסר מורכב (קבוצות שתיים וארבע) אינם תומכים בהשערה השנייה. בשאלה בה נשאלו המשתתפים על הפחתה, המשתתפים בקבוצה ארבע דרשו פחות ($M = 173,061.25$) לעומת קבוצה שלוש (מורכבות נמוכה) ($M = 777,861.17$). בדומה, בשאלה בה נשאלו המשתתפים תחילה על תוספות, המשתתפים בקבוצה שתיים (מורכבות גבוהה) היו מוכנים לשלם יותר ($M = 75,734.00$) לעומת קבוצה אחת (מורכבות נמוכה) ($M = 76,084.07$). ממצא זה סותר את ההשערה השנייה.

דיון ומסקנות

המחקר הנוכחי בחן כיצד מורכבות המסר משפיעה על יכולת הערכת קצבאות הפנסיה בקרב אזרחי מדינת ישראל. הניסוי נועד לבדוק שלוש השערות הקשורות לנכונות המשתתפים לשלם או לדרוש סכומים ספציפיים עבור שינויים בקצבת הפנסיה שלהם. המחקר השתמש בניתוח ANOVA דו-כיווני כדי לנתח את הנתונים, שהורכבו מתגובות של 121 משתתפים שחולקו לארבע קבוצות על סמך ארבעה שאלונים שונים ששילבו מורכבות המסר (נמוכה או גבוהה) וסוג שונה של שינוי בפנסיה (תוספת או הפחתה בקצבה).

תוצאות המחקר הנוכחי תומכות בהשערה הראשונה לפני המשתתפים ידרשו סכום גבוה יותר בתמורה להפחתה מהסכום החד פעמי שיסכימו לשלם עבור הגדלה, אך אינן תומכות בהשערה השנייה לפיה מסר מורכבת תגרום למשתתפים לדרוש סכום חד פעמי גבוה יותר עבור הפחתה ולהפחית את הסכום החד פעמי שהם מוכנים לשלם עבור תוספת. כמו כן, תוצאות המחקר אינן תומכות בהשערה השלישית לפיה האינטראקציה בין שני המשתתפים תוביל להגדלת הסכום הנדרש להפחתה ולירידה בסכום המוכן לתשלום עבור תוספת.

הממצאים של המחקר הנוכחי בנוגע להשערה הראשונה תואמים למחקרם של כהנמן וטברסקי (Kahneman & Tversky, 1979) אשר מצאו שאנשים דורשים בדרך כלל פיצוי גבוה יותר עבור הפסדים ממה שהם מוכנים לשלם עבור רווחים מקבילים וזאת לאור סלידתם מהפסד וקבלת החלטות תחת אי ודאות. עם זאת, תוצאות המחקר הנוכחי בנוגע להשערה השנייה הינן מפתיעות ובניגוד למחקרם של צ'או ועמיתיו (Choi et al., 2010) אשר מצאו כי שילוב מורכבות בהחלטות פיננסיות עשויה להוביל לבחירות פחות אופטימליות. בנוסף, ממצאי המחקר הנוכחי בנוגע להשערה השלישית גם הם מפתיעים.

עם זאת, למחקר הנוכחי מגבלות שיש לשים לב אליהן. הראשונה שבניהן היא גודל המדגם שכן כמות של 121 משתתפים לא מייצגת את כלל האוכלוסייה. כמו כן, המדגם היה הומוגני יחסית מבחינת גיל והשכלה, דבר שעשוי להגביל את יכולת ההכללה של הממצאים לאוכלוסייה רחבה יותר. כמו כן, עצם השימוש בתרחישים היפותטיים בסקר יכול להוות מגבלה כי איננו משקף קבלת החלטות בעולם האמיתי. בנוסף, עצם השימוש בסקר עצמי עשוי להיות כפוף לדיווח מוטעה.

למרות מגבלות המחקר, למחקר חשיבות גדולה הנובעת מחשיבות הפנסיה. הבנת הגורמים המשפיעים בעת קבלת החלטות פנסיוניות יכולה לסייע למקבלי החלטות להתוות מדיניות שתסייע לאזרחים במדינתם ליצור רשת ביטחון לעת זקנה.

לאור חשיבות המחקר הנוכחי וכן לאור מגבלותיו, לדעתנו, יש לבצע מחקר עתידי שיכיל מדגם גדול ומגוון יותר וכן ישתמש בתרחישים מהעולם האמיתי או במחקרי אורך כדי לצפות בהתנהגויות של קבלת החלטות בפועל לאורך זמן.

- Brown, J. R., Kapteyn, A., Luttmer, E. F. P., & Mitchell, O. S. (2013). *Complexity as a Barrier to Annuitization: Do Consumers Know How to Value Annuities?* (SSRN Scholarly Paper No. 2243616). <https://doi.org/10.2139/ssrn.2243616>
- Brown, J. R., Kapteyn, A., Luttmer, E. F. P., Mitchell, O. S., & Samek, A. (2021). Behavioral Impediments to Valuing Annuities: Complexity and Choice Bracketing. *The Review of Economics and Statistics*, 103(3), 533–546. https://doi.org/10.1162/rest_a_00892
- Choi, J. J., Laibson, D., & Madrian, B. C. (2010). Why does the law of one price fail? An experiment on index mutual funds. *The Review of Financial Studies*, 23(4), 1405-1432.
- Clark, R. L., & Mitchell, O. S. (2024). Influencing the choice of pension distribution at retirement. *Journal of Pension Economics & Finance*, 23(1), 72-88.
- Elveren, A. Y. (2008). Assessing gender inequality in the Turkish pension system. *International Social Security Review*, 61(2), 39-58.
- Bucher-Koenen, T., & Lusardi, A. (2011). Financial literacy and retirement planning in Germany. *Journal of Pension Economics and Finance*, 10(4), 565-584.
- French, E., & Jones, J. B. (2011). The Effects of Health Insurance and Self-Insurance on Retirement Behavior. *Econometrica*, 79(3), 693-732.
- Gough, O., & Niza, C. (2011). Retirement Saving Choices: Review of the Literature and Policy Implications. *Journal of Population Ageing*, 4(1-2), 97-117.
- James, H., Price, D., & Buffel, T. (2020). How do people think about later life when making workplace pension saving decisions? *Journal of Aging Studies*, 54, 100869. <https://doi.org/10.1016/j.jaging.2020.100869>
- Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2014). The Economic Importance of Financial Literacy:

- Theory and Evidence. *Journal of Economic Literature*, 52(1), 5–44.
- Saunders, P., & Wong, M. (2011). Pension Adequacy and the Pension Review. *The Economic and Labour Relations Review*, 22(3), 7–26.
- Tavor, T., & Garyn-Tal, S. (2016). Risk tolerance and rationality in the case of retirement savings. *Studies in Economics and Finance*, 33(4), 688-703.